

kan men in den geweldenaar van Venetië, die met ongelooflijke vaardigheid zijn enorme doeken vulde, de laatste consequentie zien van het nieuwe element, dat Giotto bracht. Maar hier is het niet een zachte menselijkheid in het beeld der Godsvrucht gelegd, maar het menselijke-zelf in zijn vollen omvang als weergave van het goddelijke, een overbrenging van de gewijde historiën in het levensbeeld van den eigen dag. Hoe wonderlijk is b.v. een Avondmaal uit de kerk van San Trovaso: die felle bewogenheid, niet alleen in de blikken tot den sprekenden Christus, maar ook in de bezigheid van een greep naar de wijnkruik; hoe realistisch is het detail van den omgeworpen stoel. Denk eens aan een avondmaal-fresco uit Giotto's school, of zelfs aan een reeds zooveel menselijker van Ghirlandajo en dan aan deze... herbergscène! En toch is er religieuze wijding, overgave en gebondenheid aan de Christusfiguur; toch is hier kerkelijke kunst, maar uit een tijdvak, dat de verzoening zocht tusschen Kerk en Leven, te ver van elkaar geraakt door conventioneelen vormendienst.

Het lijkt waarschijnlijk, dat de waardeering voor Tintoretto door deze tentoonstelling zal stijgen. Niet alleen voor den portretschilder, dien men wel altijd hoog gesteld heeft, en die op de tentoonstelling prachtig tot zijn recht komt, al zijn hier geen verrassingen, daar de stukken alle uit musea afkomstig zijn. Verrassingen zijn wel de aan donkere kerken ontleende groote doeken, die nu tot in hun wonderen rijkdom van details kunnen worden genoten, waarbij dan blijkt hoezeer deze om zijn snelle en vaardige productie wel decoratie-schilder gescholden menschen-boetseerder¹⁾, toch een bij Gods gratie van schoonheidsdrift bezetene was, die in compositie, kleur en lijn tot in de uitersten het beeld zijner visie wist vast te houden. Trekt ons meestal zijn opvatting van den Christus niet aan, des te aangrijpender in hun doorleefdheid zijn de mannen en vrouwen uit zijn omgeving, gepenseeld met een directheid, die aan Hals doet denken. Zoo bijéén gezien is het oeuvre dan ook uitermate indrukwekkend, maar men zal zeker niet mogen nalaten om aan het tentoonstellingsbezoek terstond een aan de Scuola di San Rocco te verbinden, waar (met een thans goede kunstverlichting) de groote Kruisiging toch al het geziene nog blijkt te overtreffen, niet alleen in zijn details maar ook in aangrijpendheid en volgehouden spanning; ondanks het volle van de scène houdt de grootsche compositie de aandacht voor de Gebeurtenis-zelve vast. En wil men dan vóór te scheiden nog een indruk mededragen van Tintoretto als landschapschilder, — ook in een Paradijsverhaal of in de Susanna (uit Weenen) reeds op de tentoonstelling sterk sprekend, — dan zie men naar de mysterieuze beelding van S. Maria Egiziaca, waarin, in achter elkaar schuivende plans, de droom van een wereld besloten ligt.

Bij het na-beleven der indrukken dringt zich natuurlijk de vergelijking

¹⁾ Naar men verhaalt, stelde Tintoretto zijn groote composities vooraf samen met kleine, door hemzelf in was geboetseerde, poppetjes.